

Két könyv a rovásírásról

1. Sándor Klára: *A Bolognai Rovásémlék. A székely rovásírás 1.*

Magyar Őstörténeti Könyvtár. Szeged 1991.

2. *Rovásírás a Kárpát-medencében. Szerkesztette Sándor Klára.*

Magyar Őstörténeti Könyvtár. Szeged 1992.

1. Feliratos (epigráfiai) rovásémlékeink számát az utóbbi időben újabb felfedezésekkel sikerült gyarapítani. Egyre határozottabban körvonalazódik az a felismerés, hogy a középkor és a reneszánsz évszázadaiban a székely (magyar) rovásírás népi írás (is) volt. Szakembereinknek egyrészt az elemző munka felé fordult a figyelmük, hogy a filológiai követelményeknek megfelelő közlemények szülessenek, de ugyanakkor az elméleti jellegű megközelítések is fontosak (eredet, elterjedtség, más rovásírásrendszerekkel való kapcsolat stb.).

Újabban fölmerült a meglevő, elsősorban a 15—18. századi rovásémlékek kritikai kiadásának szükségessége. Az áttörés máris megtörtént: 1991-ben jelent meg a Szegeden élő Sándor Klárának *A Bolognai Rovásémlék* című könyve, amelyben „jó, használható fényképek” kíséretében alapos filológiai leírást ad egyik legkorábbi nyelvemlékünkéről.

A *Bevezetésben* a szerző — nagyon röviden — utal a rovásírás-kutatás előzményeire. Hangsúlyozza, hogy a 18. század második feléig csak „Kuriózumként” tartották számon rovásírásunkat. A 19. században megindult egyes feliratok szakszerűbb értelmezése, századunk elején pedig — Sebestyén Gyula jóvoltából — megszülettek az első jelentősebb összefoglaló munkák is. Így rovásírás-kutatásunk „tudományos mederbe terelődött”.

Könyve első részében (*Általános filológiai elemzés*) tisztázza a Bolognai Rovásémlék keletkezésének körülményeit. Megállapítja, hogy a „Marsigli által talált rovásbot egy korábbi előképpel rendelkezett”, amely még az Árpád-korban

keletkezett; ezt később újra meg újra átmásolták, kiegészítették. 1690-ben, amikor a tudós gróf, Luigi Ferdinando Marsigli megtalálta, már ezt a többször ártírt emléket másolta le.

Sándor Klára azt is bebizonyítja, hogy Marsigli 1690 októberének végétől decemberig Gyergyószékben tartózkodott, így a rovásbot minden valószínűséggel gyergyói eredetű. Pontosabb lokalizálása már nem lehetséges.

Magunk úgy látjuk, hogy a rovásbot azért maradt fenn a 17. század végéig, mert akkor még funkcionált, azaz voltak (lehetek) a rovásírásnak értői, sőt használói is. Ezt más, ezekben az évtizedekben keletkezett emlékek is bizonyítják, mint például a rugonfalvi (1658), az énlaki (1668), az aranyosszentmihályi (12. sz. vége) feliratok, valamint a kibédi (17. sz. esetleg a 18. sz. eleje) rovásjelek.

Sándor Klára felismeri, hogy Marsigli másolatai tulajdonképpen négy tartalmi egységre bonthatók. Ezek közül a legfontosabb maga a naptár, ezt követi az ábécé, illetve a bibliai hely- és személynevek, végül pedig az áthúzott szövegrészek és a kolofon zárja a sort. A kötethez csatolt fényképanyagon (lásd a *Függelékben*) mindezek nagyon jól tanulmányozhatók.

A szerző a művelődéstörténeti vonatkozásokra is kitér. Így a Rovásnaptár névalakjait egybeveti a Batthyány-misekönyv, a Winkler-Kódex és a Münchener-Kódex naptárainak névalakjaival. Azért veszi számba pontosan ezt a három latin betűs naptárt, mert a rovásbotnak azt a változatát, amelyet Marsigli lemásolt, a 15. század második felében

keletkezett emlékek tartja. Az általa összeállított táblázatokat nem csak a rovásírás szakemberei hasznosíthatják.

A könyv legterjedelmesebb fejezete a *Részletes filológiai elemzés* címet viseli. Itt érvényesíti leginkább feltett szándékát: „célom elsősorban az emlék hozzáférhetővé tétele volt.” Sorra veszi az emlék összes szavait, és a következő felépítésben közli: a szó azonosítása száma után megadja a név mai magyar alakját, ezt követi az ünnep latin neve és dátuma, majd következik a rovásjelek átbetűzése, végül pedig kurzívval megadja a szó olvasatát. A szócikk jobb felőli részén (az oldalszélen) találjuk a rovásbetűket, amelyek mikrofilmről készült másolatok. Épp e másolatok révén válik ez a kiadvány rendkívüli jelentőségűvé, példaerejűvé: elkészült egyik rovásémlékünk olyan kritikai kiadása, amely a legkorszerűbb követelményeket is kielégíti. A módszerbeli újítás feltehetően jó követőkre talál.

2. A szegedi József Attila Tudományegyetem Altajisztikai Tanszéke szervezésében 1992. március 26-án egynapos rovásírás-szimpozionra került sor, amelyen több neves szakértő dolgozatot olvasott fel. Az itt elhangzott előadásokat tartalmazza a *Rovásírás a Kárpát-medencében* című kötet, amelyet Sándor Klára szerkesztett. „A tanulmányok sorrendje — írja a szerkesztő — az előadások tematikus sorrendjét követi. Két előadás avar, kettő honfoglalás kori, három székely vonatkozású volt, ezeket Róna-Tas András nyitó előadása kötötte össze.”

Nos, Róna-Tas dolgozata (*A magyar írásbeliség török eredetéhez*) ír és betű szavunk etimológiáját tárgyalja. Vizsgálódásaiban arra az eredményre jutott, hogy mindkét szavunk ötörök eredetű, azaz a csuvasból való eredeztetést „el kell vetnünk.” A szerző egy lépéssel közelebb vitte a székely (magyar) rovásírást a keleti türk írásrendszerhez. Fejtegetései megerősítik azt a felfogást, hogy a magyarság már a honfoglalás előtt megismerkedett a fába rovás „mesterségével”.

Juhász Irén, illetve Harmatta János újabb avar rovásírás-emlékeket vonultat föl, rajzokkal, fényképekkel is illusztrálva. Mindketten szíjvégeken talált feliratokról, tehát tárgyfeliratokról értekeznek. „A türk rovásírás elterjedtségét, használatát és szerepét a mindennapi életben csak a tárgyfeliratok tudják megvilágítani” — hangsúlyozza Harmatta. Sajnos, 15—18. századi székely (magyar) emlékeink között eddig csak két tárgyfeliratról van tudomásunk: az egyik a bolognai rovásbot (időközben az is megsemmisült), a másik a kibédi lőportartó szaru. Valamivel kedvezőbb a helyzet a régészeti leletek esetében: itt főleg gyűrűfeliratokról szólnak a tudósítások.

Figyelemre méltó Dienes István közleménye (*A Kalocsa környéki Rovásémlékről*), mivel ezúttal honfoglalás kori temetőből előkerült tegezfeliratokról

ad hírt. Szerinte ez a felirat „...az első kétségbevonhatatlan bizonyosság arról, hogy az ősmagyarság átvette és új, kárpát-medencei hazájába magával hozta, majd itt is használta ezt az írást”. Véleménye tehát egybecseng Róna-Tas András megállapításával. Vékony Gábor ugyanennek a feliratnak a megfejtésével foglalkozik. Úgy látja, hogy egy olyan köztörök nyelvű emlékekkel van dolgunk, amely varázsszöveget tartalmaz. Hangsúlyozza, hogy a felirat jelei „a székely rovásírással való szoros kapcsolatról árulkodnak”. A kötet utolsó három tanulmánya a székely rovásírás kérdéskörét tárgyalja.

Ferenczi Géza írásának már a címe (*A székely rovásírás Erdélyben ma létező emlékei*) elárulja jellegét: jó összefoglalás rovásémlékeinkről. Először a Korond fölé magasodó Firtos-tetőn levő „trott” kövekről szól, amelyek a 12. század második feléből vagy a 13. század elejéből valók. Felveti azt a gondolatot, hogy az előkerült jelek esetleg a besenyőkhöz köthetők.

Új adatokat közöl a csíkszentmiklósi—csíkszentmihályi nyelvemlék (1501) 18. századi másolatainak „szerzőségéről”: bebizonyítja, hogy a marosvásárhelyi „ismeretlen” mögött valójában Teleki Sámuel rejtőzködik. Egyik figyelmeztetését is magunkévá kell tennünk: „...nem szabad csak másolatokból ismert korai szövegek betűit más emlékek betűivel kormeghatározás végett fölhasználni”, hiszen másoláskor több hibát is ejthettek a másolók.

Főleg módszertani jelentőségű Kósa Ferenc tanulmánya (*Gondolatok a székely rovásírás kutatásának lehetőségeiről és módjairól*), amelyben — többek között — a rovásírásos nyelvemlékek társadalmi gyűjtésének fontosságát hangsúlyozza. Kis kérdőívet is közöl a kutatás megkönnyítéséért. Fontosnak tartja a rovásírás utóéletének vizsgálatát: mai használatának megnyilvánulásait is figyelemmel kell kísérnünk, tehát a szociológiai vonatkozásokat sem mellőzhetjük. Meg kell teremtenünk a rovásírás-szociológiát.

A kötet utolsó tanulmánya Sándor Klára tollából való, amelyben a székely rovásírás eredetéről ír. Érdemes idéznünk szavait: „Céлом az volt, hogy számba véve a székely rovásírás eredetét magyarázó eddig megjelent írásokat, fölvázoljak egy logikai modellt, amely tartalmazza az eddig kifejtett lehetőségeket és képet ad azok egymáshoz való viszonyáról.” Az általa összeállított variációcsoport továbbgondolásra készlet.

Végezetül: mind a két kötet arról tanuskodik, hogy az utóbbi időben fölélenkült a rovásírás iránti érdeklődés, ez pedig — minden bizonnyal — újabb felfedezéseket eredményez. Jó is lesz, hiszen az általános kép megrajzolásához számos „adalékra” van még szükségünk.

Ráduly János